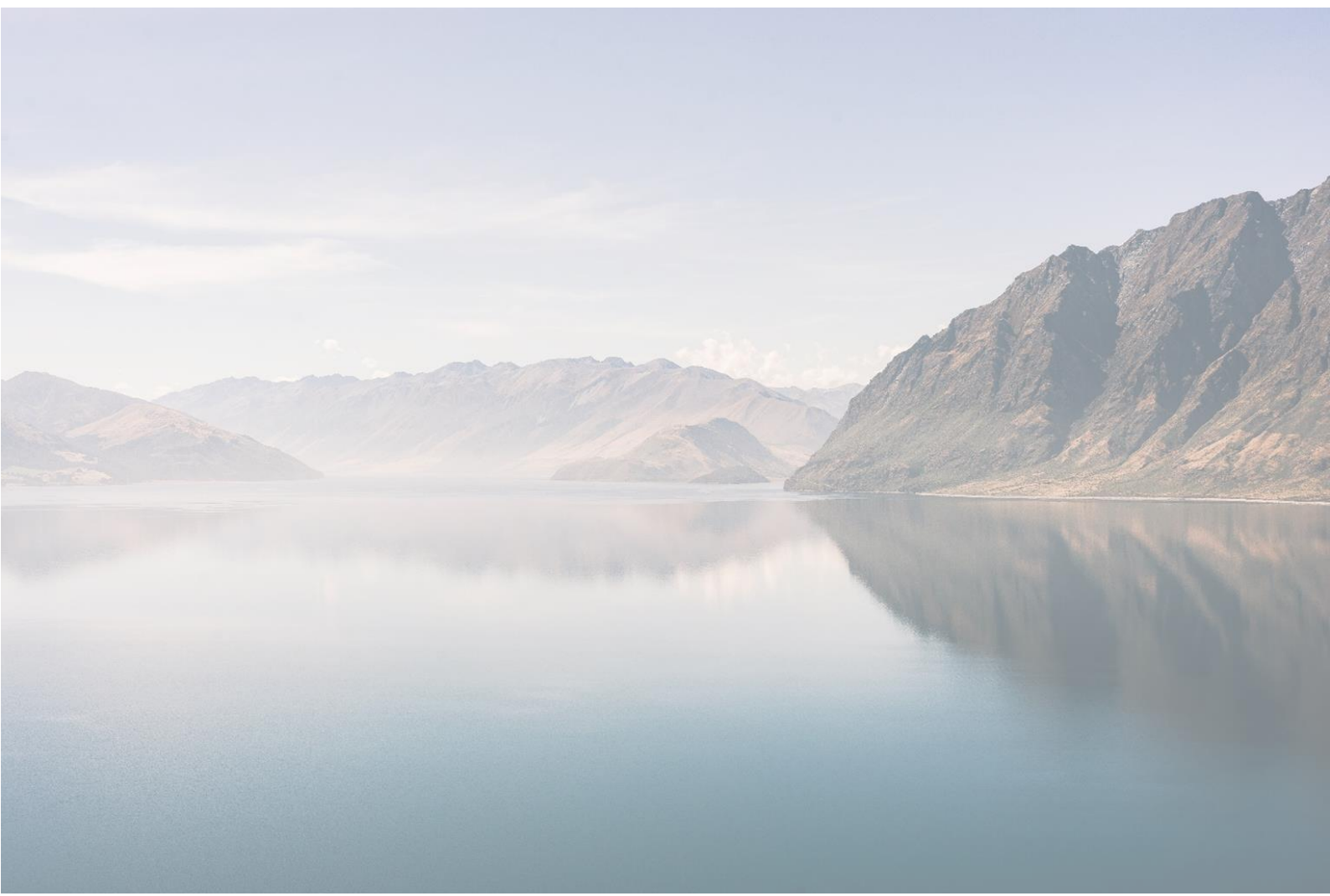

WHAKAMAHIKITAKA RAUTAKI MĀ TE PŪNAHA HAUORA O TE TAITOKA

Tuhika Whakarāpopoto

IHIRAKI

RANGATIRATAKA MĀORI ME TE RAKAPŪ MAHI KĀTAHI O TE TIRITI	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
TE WHAKATINANATAKA O TE KOUKA.....	7
TE MANA O TE HONO.....	8
1. WHENUA HAUMAKO	9
2. TE KŌMITITAKA WHAI TIKAKA.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
3. RATOKA HĀKAI	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
4. KAIWHAKAMANA WHAI TIKAKA	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
5. KAIMAHI WHAIMANA	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

Mō te tuhika

Ko tautokona ā-pūtea te Whakamahukitaka Rautaki mā te Pūnaha Hauora o te Taitoka e He Hauora, he kuru pounamu (*Southern DHB*). Ko tōhona wawata nui, ko te āwhina atu ki te huka takata puta noa i te pūnaha o te taitoka kia ū ai tō rātau aro ki te mahi whai hua i tēnei tauwhirowhirotaka o kā whakahoutaka hauora.

Ā, ka whai māramataka, ka whai kōrero hoki kā rakatira ka kuhu mai ki te Manatū Hauora (*Health New Zealand*), ki Te Mana Hauora Māori (*Māori Health Authority*), ā, ki te Pae Mana Whenua (*Iwi Māori Partnership Board*) hoki, ki te whakakōkiri i te kaupapa i a rātau e toro atu ō rātau rikarika ki te uruki, ki kā rā, ki kā taura o tēnei waka, e whakaterea ana tēnei pūnaha hauora ki te āpōpō.

Nā te whakaaka atu ki te pūnaha hauora o te taitoka, nā te aro atu ki kā arotake tuhika, ki te rakahau, ki te whakatehwatewha rarauka, ki te uiui, ki kā ropū hākai, ki kā awheawhe kaupapa hākai hoki i whakarite tēnei whakamahukitaka.

Rite tou te hui atu o te rōpū hoe, o te rōpū hautū hoki ki te whakamārama, ā, ki te ārahi i te kaupapa nei.

Ko tukuna te whakaaturaka o te whakamahukitaka rautaki ki te ipuraki, ki www.southerntransition.com

He tuhika whakarāpopoto tēnei e whakatokoto ana i kā kaupapa matua, i kā mahi whakahira hira ko whakamāramtia ki te whakamahukitaka rautaki.

Kā karere matua ki te pūnaha hauora o te Taitoka i te tauwhirowhirotaka o te wā

- **Tukuna te uruki ki te Māori** - kai te whakahou i te pūnaha hauora kia whai rakatirataka e te Iwi Māori i te hochoataka, i te whakapuakitaka, i te aroka turukihaka hoki o kā ratoka mō Kāi Māori. Me whakahou mārika te aka o te pūnaha taitoka tōhona kotahi ki te tautoko, ā, ki te whai wāhi te rakatirataka Māori puta noa i te pūnaha i tēnei tauwhirowhirotaka, ā, haere ake nei.
- **Ka ū tīfikaha ki kā huaka hauora** - Māna he mea whakapōrearea i kā whakawhitika ā-aka, ā-rakatirataka hoki. Me ū tīfikaha te pūnaha hauora o te Taitoka ki tāhana mahi pūmau o te whakarataka whakahaumanu. Ina noho ana ko te tūrora, ko tō rātau whānau hoki hai manawa mō kā whakatau katoa, ko mōhio kai te aratika mātau. Mā te aro turuki ki kā huaka hauora, mā te aro atu ki te iwi, ka aro atu hoki ki te tōkeke, mā konei e pai ai.
- **Me whakaneinei mō te anamata** - me aronui atu kā rakatira kai kā taumata katoa puta noa i te pūnaha ki kā tohu nā te Manatū Hauora (*Health NZ*), nā Te Mana Hauora Māori, kātahi, hai urupare, me whano mārika. Kauaka noa e moe. Me tū hai rakatira, me aro atu ō whakatau ki aua tohu, me whakakoke tou tō tātau pūnaha hauora.
- **Me aro atu ki te whiri i te taura takata** - He wā whakamūkākā whirika te tauwhirowhirotaka o te aka, ka motu kā honoka, ka haea kā kūpeka puta noa i te pūnaha, mā reira ka kōtiti haere te waka. Mātua nei ki te pūnaha hauora whai kiko ko te kaha tou o kā taura, o kā kūpeka hoki. He wā pai te tauwhirowhirotaka ki te whiriwhiri i kā taura, ki te tapi i kā kūpeka kia hākai ai ki kā matea anamata o te pūnaha.
- **He wā autaiā** - Me tūtohu atu he wā autaiā tēnei wā o te urutā KOWHEORI-19, e whakatūtū taiapa ana, e wero ana i te urupare hauora, ā, ka pā kino atu ki te huka kaimahi, ki te hāpai-ō tou. Me koke whakamua, me te mōhio he whenua pāhekeheke te whenua o āpōpō, nā reira me hakore, me rata, me whai aroha, me tū rakatira te pūnaha hauora nei.

He hauora pai ake, he oraka pai ake, whānau ora

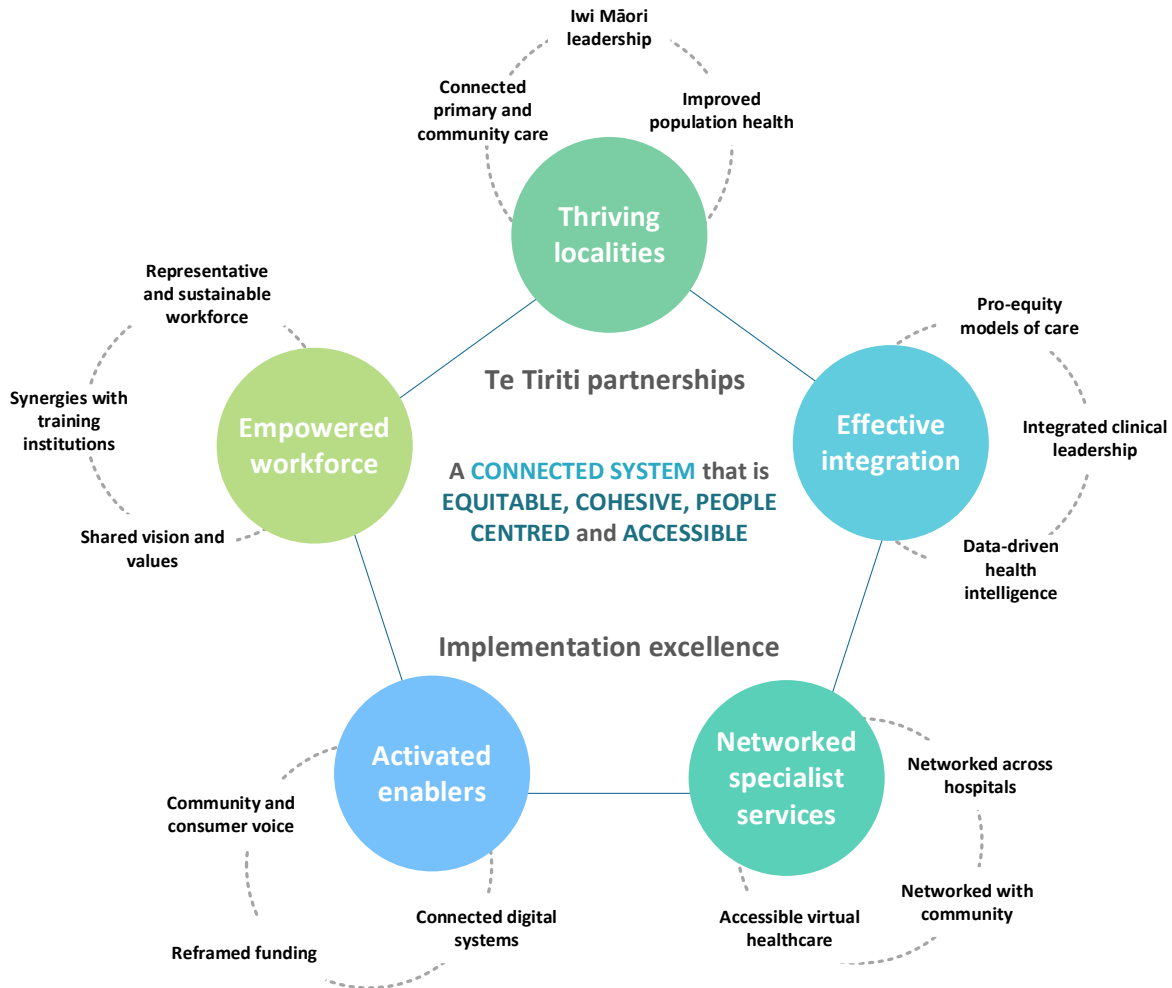

I tēnei pūnaha hauora:

1. Ko mātau ko tōku whānau te pūmanwa o tēnei whakaahua, e noho ana ki tō mātau hapori me te mātauraka, me te mana kia pai ai te hauora, kia pai ai hoki te oraka.
2. Ko kā whare hauora, kā rōpū hauora o te hapori e mahi kātahi ana, e tautoko mārika ana i kā tohu pai o te hauora ā-pāpori, ā-whaitua hoki, nā rātou tō mātau hauora i toko.
3. Ko karapotia mātau e kā ratoka hapori matua e noho tou ana ki tō mātau hapori, me he pūtahi hāpai hauora tūmatanui, me he honoka, he ara ki ētahi atu ratoka o te hauora hapori, o te hauora hauā, o te tauwhiro hapori hoki.
4. Kai tō mātau hauora he pū tū whaitua, ki reira, ko whakawhāiti ai te tini o kā ratoka ki tētahi wāhi kia māmā ake ai te uru atu, te haratau, me te tuitui i kā ratoka.
5. Mēnā he rite tou te hiahia o tōhoku whānau ki te manaakitaka, ki te mātaka rānei, ka arahina e kā tauira manaaki, e kā ara e whakatairaka ana i te tōkeke ki ia ūpane o tāhaku haere, ā, mā reira hoki ko hono, ko tau ka whakariteka ki waeka i te hohipera me kā fīma kai te hapori tou.
6. He mea āwhina te hakarau i te manaakitaka ōhoku ki te kāika, nā te tuku wawe o te kōrero mōhoku ki kā kaio e hiahiatia nuitia ana, ā, he ara māmā hoki ki a au ki tētahi mātaka nā *telehealth*.
7. Ki te hiahia au i te manaakitaka nā te mātaka, ko pērā te kouka o kā pūnaha hohipera, ki te whai wāhi i taua wā tou ki te hakarau e tika ana, ki kā pūkeka haumanu hoki. He hāneanea, he āhuru te noho o tōhoku whānau ki kā whare hauora o te wāhi nei.
8. Hai tuarā mō ēnei whakaratoka he kaihaumanu, he kaiwhakahaere, he rakatira nō te hapori ko whai māramataka i te huhua o te kōrero, e taea ana te aro turuki, te whakapai hoki i te pūnaha.
9. E tau ana tōhoku mauri i te huka kaimahi e wātea ana, e whai pūkeka ana, e tautokona ana, ā, ko ētahi nō tōhoku iwi ake hoki. E kōkiri ana te huka kaimahi katoa ki raro i te whakaaro kotahi, i te kaupapa, kotahi, i kā uara kotahi hoki.
10. Kai te kite au i te mana o te Tiriti, me te mana o kā rakatira Māori, o kā pātuitaka puta noa i te pūnaha, e whakahaere ana i kā ratoka tōkeke, i kā ratoka māmā noa te uru atu, i kā ratoka whakahonohono.

Me aha tātau

Ki te whakaū tēnei waka ki uta, he nui tou ā tātau mahi ki te waihaka i te pūnaha kōtuitui e tōkeke ake ana, e whakarato ana i te manaakitaka e tata ana ki te kāika, he māmā te uru atu, e whakahonohono ana hoki. Ko te hoahoa ki raro ka whakaatu i kā wāhi me aro atu ai tātau - ki kā mahi hai mahi ki te whakakōkī i te ao hou

E rima ngā wāhi me aro atu ai ki te nuku whakamua tēnei tauwhirowhirotaka, ki te kōkiri whakamua te kaupapa kia rite ai ki kā hakaka hou.

- **Whenua haumako** - Whakatūria ai he takiwā me kā pūnaha manaaki i te hauora, i te hapori hoki o te taupori me te rakitāmirotaka o ēnei mea katoa.
- **Te kōmititaka whai tikaka o te ratoka** – e hā kai pū ana ki te huka ārahi ki te whakatū i kā pūnaha manaaki whai tōkeke ka pā atu ki kā wāhaka katoa o tō tātau hapori, o kā ratoka mātaka hoki.
- **Te kotui i kā ratoka hā kai** - ko te whakatū i te whaitua i reira ko kōtui pai ake kā ratoka hā kai puta noa i te rohe, puta noa i te hapori.
- **Kaiwhakamana whai fikaka** - Ka tūtohutia te mahi o kā kaiwhakamana i tētahi pūnaha hauora kōmitimiti, whakahonohono.

- **Kaimahi whaimana** - Ka whakanuia te huka kaimahi hai kanohi mō ō rātau iwi, hai rika kirikawa, hai kākau rata, ka noho ki te pū o te kahupupuri, o te tūhereka o tō tātau pūnaha.

Me pēhea tā tātau mahi

E rua kā kaupapa e hā kai ana ki kā āhuataka katoa o tēnei whakamahukitaka rautaki. Tuatahi, ka whai wāhi te rakatirataka Māori puta noa i te pūnaha hauora ki te whakahiki i kā huaka hauora Māori. Tuarua, ko te nui whakaharahara o te ārahitaka tauwhirowhiro, me te aronui atu ki te whakatinanataka o te kouka.

TE RAKATIRATAKA MĀORI ME TE RAKAPŪ KĀTAHI O TE TIRITI

1. **Me whai wāhi te rakatirataka Māori ki te hoahoataka, ki te whakapuakitaka, ā ki te aroturukihaka o kā ratoka hauora e haere ake nei**
2. **Mā te Pae Mana Whenua, nā kā tūraka rakatira Māori puta noa i te pūnaha hauora te honoka ki te Tiriti e whakamana**
3. **Me kite kā mātāpono o Wai 2575, te whakatewhatewha o te Rōpū Whakamana i te Tiriti o Waitangi (Waitangi Tribunal) ki te Ratoka Hauora me te Kaupapa Huaka, tae noa atu ki te Tino Rakatirataka, te Tōkeke, Pātuitaka, te Tāwharau Whai Take me kā Whirika.**
4. **Ki te whakatutuki i te whānuitaka o te rakatirataka e pōhewatia ana ki te Iwi Māori, me aro tika atu ki te tautoko i te whanaketaka me te whakakaha o te huka kaimahi Māori me te rakatirataka pūnaha hauora puta noa i te pūnaha hauora o te Taitoka.**

TE WHAKATINANATAKA O TE KOUKA

1. **Whakatūria he ohu e whakaihi ana ki te whakahoutaka o He Hauora, He Kuru Pounamu (SDHB) ki te whakatinana i kā wawata ki roto i tēnei whakamahukitaka rautaki, ā, ki te ārahi hoki i kā kaupapa whakahou tukipū noa o te SDHB.**
2. **Whakatenatenahia, whakamanatia, whakaoreorehia kā rakatira puta noa i te pūnaha o te taitoka ki te tui i te taura takata ki waeka i a rātou anō, ki te ārahi i kā wāhaka matua ko tautohuhia e te whakamahukitaka nei.**

TE MANA O TE HONO

Ko te kaupapa hai tūāpapa mō tēnei whakamahukitaka rautaki, ko te tūhono.

Huri noa kā kaupapa katoa e whai nei - ko te Rakatirataka Māori, ko te whakatū takiwā, ko te manaakitaka whai pāka, ko te ārahitaka haumanu, ko kā pūnaka manaaki, ko te hakaka rarauka, ko kā kūpeka mātaka, ko *telehealth*, ko kā hohipera tuawhenua, ko kā rautaki huka kaimahi me kā tūhonotaka ki kā whare whakakuku - ko te āroka tahi, ko te whiri i te paetukutuku kia hono ai kā rōpū katoa me kā rōpū kaio ki kā whāika kātahi, ki te pāroko tūhonohono, ā, ki te whakapono hoki ki te ara whakamua.

Kai te mōhio mātau ko kā pūnaha matatini, pērā i te mea hauora, ka whai hua, ka whai auahataka tere mēnā ko whiria tika, ko tuia tika i te taura takata, i te pūnaha whakahoki kōrero hoki. Mā kā whakahoutaka hauora te panonitaka aka, whakahoutaka tukaka e pāhawa, ekari ki te kore e honohono ana te pūnaha, e kore e matomato te tipu o te rākau.

Ko te tūhonotaka te hua o te ārahitaka pai. Kai kā rikarika o kā rakatira kai kā wāhi katoa o te pūnaha te mana ki te tui i aua taukaea takata, i te timuka tai me pao te torea.

He uaua, he taimaha ēnei āhutaka o te tauwhirowhirotaka, ekari he wā anō hoki ka puta mai he hua. Ka pupū ake kā whakaaro auaha, kā mahara hou kia whai ara hou kāore anō kia kitea i mua. He wā anō ki ēnei whakahoutaka hauora ki te wete i kā here o te pūnaha o mua, o te mahi māori noa, ā, ka aro atu ki kā whakaaro hou, ki kā huatau whai tikaka kia pai ake ai kā hua ki kā tūroro me kā whānau.

Mā te Manatū Haora (*Health NZ*), mā Te Mana Hauora Māori te aka, te āhua o te pūnaha hou e whakarite, ekari e rapua ana hoki e rātou he whakaaro, he rokoā hoki ki te ārahi i kā aroka utu i te ratoka.

He tīmataka noa iho tēnei whakamahukitaka. Ko kā wāhaka e whai nei ka whakarāpopoto i kā mahi ki roto i te whakamahukitaka rautaki nei, ā, ka marohi hoki he āhuataka hautūtaka ki ia wāhaka.

1. WHENUA HAUMAKO

1.1 TE ĀRAHITAKA ME TE PĀTUITAKA KI TE IWI MĀORI I KĀ TAKIWĀ

1. Me whakawhanake, me whakaae e te Iwi ki kā takiwā e whai tikaka ana ki te Iwi, ā, ka whai hua hoki i te tirohaka o te Iwi, o te hapori whaipāka hoki. Ka rerekā pea kā takiwā e whai mana ki te Iwi i ērā e whai mana ana ki te hapori whaipāka, ki te taupori whānui noa.
2. Me whai ara hou pea kia taea ai e kā tirohaka takiwā o te Iwi Māori, o kā hapori whaipāka kia haere tahi ai i raro i te kākau kotahi.
3. Me hora kā rautaki, kā rauemi hoki ki roto i kā takiwā kia whakaaka atu i te whakapikika, i te tōkeke o te hauora Māori, hai mahi matua.

Mana Whakahaere: *Iwi Māori, e tautokona ana e te Southern DHB/MHA/Health NZ*

1.2 TE WHAKATŪ I KĀ TAKIWĀ KIA HORA AI I TE ORAKA PAI KI TE TAUPORI

1. Ka whakaaka i kā hapori, rātou ko kā whare hauora, kā Tari Kāwana ki te tukaka whai tikaka e rapu ana, e marohi ana i kā takiwā o te Toka. Ka whirinaki atu ki kā momo e akitu ana, pērā i 'Safer Waitaki'.
2. Me whakatutuki te whakatewhatewha i kā matea hauora o taua takiwā, kia arahina ai i kā take hauora matua, i kā mahi hoki.
3. Me whakaaka mai kā mātaka hauora tūmatawhānui ki te tautoko i te whakatūtaka o te aka, o kā hōtaka hauora taupori whaimana ki kā takiwā. Me haumi atu ki kā rauemi hauora tūmatawhānui pea - he mea akiaki aua rauemi i tēnei wā.

Mana Whakahaere: *Iwi Māori, Hauora Matua ki te Toka (Wellsouth), tarahiti hohipera tuawhenua - e tautoko ana i te tukaka hoahoa paheko ka whakaaka atu ki te huka whaipāka katoa, hauora mai, hauā mai, hapori mai. E āheitia ana e Southern DHB/MHA/Health NZ.*

1.3 TE HAKA I TE MANAAKITAKA MATUA ME TE MANAAKI HAPORI E HĀKAI ANA

1. Whakaritea he tukaka hoahoa paheko ki te marohi i te rokoā mō kā kotuitui kaiwhakarato takiwā, me kā kaitautoko hoki i aua takiwā ki te toka.
2. Me whakatinana tou i te Mahere Manaakitaka Matua me te Hapori o te Toka, me mātua whakapaipai i kā honoka ki kā Kaiwhakarato ā-hapori, me whakapai hoki te ara whai wāhi ki te hauora haumi. Me tui te taura takata ki kā kaiwhakarato Māori.
3. Rapua he tūraka mō kā hohipera tuawhenua hai pūtahi mō te takiwā, ka noho hai whare tāwharau mō kā ratoka hauora, ka ratoka pāpori me te whakakao mai o te ratoka whakarite.
4. Me whakawhanake tou i te whānuitaka o kā pūtahi takiwā ā-tāone me te momo pērā i Te Kāika ki Ōtepoti, pērā i te pūtahi ko whakamarohihia ki Murihku, hai tauria

Mana Whakahaere: *Iwi Māori, Hauora Matua ki te Toka (Wellsouth), tarahiti hohipera tuawhenua - e tautoko ana i te tukaka hoahoa paheko ka whakaaka atu ki ka kaiwhakarato hauora mai, hauā mai, hapori ma me kā kirtakii. E āheitia ana e Southern DHB/MHA/Health NZ.*

2. TE KŌMITITAKA WHAI TIKAKA

2.1 HAKA ANA I TE ĀRAHITAKA HAUMANU WHAKAKŌMITI

1. Whakatūria he rūnaka whakahaere haumanu hai mana whakakōkiri ki te rakitāmiro i te pūnaha katoa, ki te arotake hoki i te kouka. Ka whakakanohihia tēnei rūnaka e kā rōpū kaio, e kā rōpū katoa huri noa i te pūnaha. Me whakaae, me tautoko hoki e kā rōpū nō te rākau mana.
2. Whakatūria he rūnaka whakahaere haumanu ki ia takiwā, me kawē rātou i te mana whakakōkiri ki te pūhana katoa, ki te whakapiki kouka hoki - Ka whai kanohi kā rūnaka i kā takiwā ki te rūnaka matua.

Mana Whakahaere: Te Kaunihera Haumanu me kā rōpū ārahi haumanu puta noa i te pūnaha, i kā rōpū kaio hoki. E āheitia ana e Southern DHB/MHA/Health NZ

2.2 HE TAUIRA MANAAKI TŌKEKE OHIA, PŪNAHA WHĀNUI

1. Whakatūria he tukaka pūrua, he tukaka ū tītīkaha ki te whakawhanake, ki te āta mātai hoki i kā pūnaha manaaki tōkeke ohia, ka ārahi i te hauora ā-taupori, i kā ara tūroro, i kā tikaka haumanu, ā, i te hōrapa o kā rauemi puta noa i te pūnaha.
2. Whakawhanakehia he pūnaha manaaki tōkeke ohia tuatahi ki te titiro ki te mate whaiaroaro ioio manawa me te roro ikura, ko tōhona whāika ko te whakahiato o te pāka nui mai o ēnei mate ki te oraka poto tōkeke kore o te Māori.

Mana Whakahaere: Hakaia atu nā te ohu nā rātou tēnei whakamahukitaka rautaki i ārahi. E whakahaerehia ana e kā Iwi Māori e te Kaunihera Haumanu (te katoa o te pūnaha). E āheitia ana e Southern DHB/MHA/Health NZ.

2.3 HAKAIA HE MEA HAUORA AUNOA KA HAUTŪ I TE RARAUKA

1. Whakaritea he pūnaha rarauka kōmifimiti e kari ai te rarauka nā kā kaiwhakarato ā-hapori, ā-mate hā kai hoki ki te whakakao i tētahi pātaka rarauka kia kitea ai te katoa o te pūnaha kā rarauka katoa o te takata nō tōhona Taupū Hauora e taea ai te whakamahere, te āta mātai i te mahi o te pūnaha, me te whakapaipai hoki i te kouka o te pūnaha.
2. Ka whakatauria, ka whakahoetia te tohatoha i te rarauka i waeka i te PHO me DHB.
3. Me mātua whakatau ngā take mana motuhake o te rarauka ki te Māori me te tirohaka Māori hoki

Mana Whakahaere: I te tuatahi ko te Southern DHB, WellSouth PHO me te Iwi Māori. Hai te whakatūtaka o te pūnaha me toro atu ki ētahi atu.

3. RATOKA HĀKAI

3.1 HOHIPERA TUITUIA

1. Ka whakakōkiri i te mahere kia whakakōmititia kā ratoka hākai. Ko te whāika o te whakatū i kā hohipera hou ki Ōtepoti, ki Murihiku hoki kia whakakōmiti ai i te tuika. Ko kā wāhi me whai māramatāka tou ki te whakamahere i te kotuitāka ko:
 - Te tūraka me te toroka o kā hohipera tuawhenua e haere ake nei.
 - Te aro ki kā pūnaha manaaki o kā ratoka hohipera ki tuawhenua ki te whakatipuraka ki *Central Lakes* e haere ake nei
 - Ko kā tūraka o kā Hōhipera ki Ōtautahi, ki Ōtepoti e hākai ana ki kā ratoka Whare Wānaka.

Mana Whakahaere: Me whakarite e kā Tarahiti Hōhipera Tuawhenua he whāika mō te tūraka me te toro anamata o kā hohipera tuawhenua.

Me tīmata te SDHB ki te whakatewhatewhataka kia ārahi i te ara whakamua mō *Central Lakes*. Mā *Manatū Hauora (Health New Zealand)*, mā *Te Mana Hauora Māori (Māori Health Authority)* te kōrero mō te ratoka hauora e ārahi.

3.2 KO HONO KI TE HAPORI

1. Whakawhanakehia kia pai ai kā pūnaha whakahono i te hohipera ki kā ratoka hauora ā-hapori. Hai fīmatatāka, whakaritea he mahere mārama ana mō te aroka o te katoa o te pūnaha ki te huka kaumātua
2. Me tui tahi te mahere mō te huka kaumātua ki kā pūnaha manaaki e whakawhanakehia ana mō te hohipera hou ki Ōtepoti. Me whai wāhi te huka e kaumātua haere ana i roto i te hauora me te manaakitāka e tata ana ki te kāika - me mātua whakataū hoki te fika o te mahi o kā ratoka hākai nō te hohipera.
3. Ko te tukaka whakarite i tēnei mahere ka noho hai tūāpapa, hai tauira mō te whakapaipai i te kōmitihaka o kā pūnaha o te hohipera me te hapori.

Mana Whakahaere: Me mahi kātahi te ohu e ārahi ana i kā pūnaha manaaki mō te Hōhipera ki Ōtepoti ki kā hoa o te hapori ki te ārahi i tēnei kaupapa. Me noho ko tēnei whakamhuikitāka Rautaki hai tauira.

3.3 HE HAUORA WHAKAAHEI MARIKO

1. He tikaka whakataū (e tautokona ana e kā ara me kā tauira manaaki) mā *telehealth* ki te te whirika aunoa mō te kōrero a te rata ki te tūrora, ā, ko te *teleworking* te whirikia aunoa mō te kōrero a te rata ki te rata.
2. Me whakatewhatewha tou te aroka pūnahanaha ki te whakamahi i te *teleworking* kia taea ai e kā mātaka te tautoko i kā whakataū rata tukipū me kā kaupapa whakahaumanu, kia āhei ai e kā rata tukipū tuawhenua te mahi ki taumata kē atu - tae atu ki kā mahi hauora, kā mahi tapuhi, me kā mahi ā kā kaio haumi.

Mana Whakahaere: Me noho ko te whakamahi o *Telehealth* hai hōtaka mahi ka arahina e te *Southern DHB/ Health NZ/ MHA*, ā, mā *WellSouth* te mana whakahaere mā te *Kaunihera Haumanu*.

4.KAI WHAKAMANA WHAI TIKAKA

4.1 TE REO O TE HAPORI, TE REO O TE KIRITAKI

1. Ka tautoko i te whakatūtaka, i te tūraka hoki o te Pae Mana Whenua me tōhona tūraka hai manukura kia ū tika ai, kia roko tika ai hoki te reo o te huka Mana Whenua i te hoahoataka o te pūnaha.
2. Ka tautoko i te Kaunihera Hauora Kiritaki kia kaha ake ai tō rātou tūraka, kia ū tika ai, kia roko tika ai te reo o te kiritaki, o te hapori i te hoahoataka o te ara whakatū, i te ara whiri, i te ara whai kaupapa i kā takiwā.

Mana Whakahaere: *Te Iwi Māori me te Kaunhera Hauora Kiritaki*

4.2 WHAKAHOU TE PŪTEA TAUTOKO

1. Me mātua tuku i te pūtea ki te whakahaere i te tūraka manukura o te Iwi Māori i te pūnaha hou, ā, i te whakakaha hoki i te huka kaimahi Māori whānui.
2. Ka tuku rauemi kia wawe te whakawhihi atu mai i te pūnaha o mua ki te pūnaha hou, kia whai wāhi ai te pūnaha ki te toka ki kā hua o te tauwhirowhirotaka. (Pito Kōrero - Ko te nuika o kā mahi ka hā kai ki te whakamana i te huka kaiārahi, ehara i te mea he nui te pūtea e hiahia ana).
3. Hai mahi matua, tukuna kā rauemi kia whakawhanakehia, kia whakatūria kā pūnaha manaaki tōkeke ohia. Mā te tauira manaaki te tauira pūtea e whakahaere, me aropū atu kā rauemi ki te whakatikatika i kā tautika-kore o te pūnaha.

Mana Whakahaere: *Southern DHB/ Health NZ/MHA me te ū tika mai o ērā atu kaiwhakarato hauora nui.*

4.3 KA WHAKAHONO I TE HOAHOA MATIHIKO ME TE HOAHOA WHAKARATO

1. Me mātua whakarite kā kaiwhakarato mātaka matihiko, mātaka hakarau hoki kia ū mai ki te hoahoa tahitaka kia tika ai, kia māmā ai kā kōtuitui manaaki i roto i kā takiwā, kia mārara noa te putaka mai o te rokoā ki kā mate mahi matihiko me kā kaupapa ka whāia.

Mana Whakahaere: *Southern DHB/Health NZ/MHA, WellSouth, HealthOne, tarahiti hohipera tuawhenua*

5.KAIMAHI WHAIMANA

5.1 KA Ū ATU KĀ WHĀIKA ME KĀ UARA KĀTAHI

1. Mā te mahi kātahi o te whakatū takiwā kā whāika mō te takiwā hoki e whakarite, ā, ka whakatau hoki i kā tikaka me kā tukaka mahi kātahi.
2. Ka whakahou i kā uara kātahi kia āta whakaatu i te tūraka whakahaere o te Iwi Māori ki te hoahoa, ki kā kaupapa matua me te mahi tika o te pūnaha hauora ki te toka, ā, ki kā mātāpono hoki o WAI2575.
3. Me mahi tou ki kā uara o te *Southern DHB* arā ko te: Manaakitaka, te Pono, te Whaiwhakaaro me te Whanaukataka tae noa atu ki te whakatūtaka mai o kā whāika hou, o kā uara hou o te Manatū Hauora (*Health New Zealand*), o Te Mana Hauora Māori (*Māori Health Authority*) hoki.

Mana Whakahaere: Ko kā manukura puta noa i te pūnaha hauora.

HE HUKA KAIMAHI WHAKAKANOHĪ, HE HUKA KAIMAHI TOITŪ

1. Me wawe te whakarite, te tuku hoki i te mahere kaimahi mō te toka ka whaipāka atu ki te ao mahi hou o KOWHEORI-19, ōhona matea, ōhona kōpaka hoki.
2. Whakatūria he mahere huka kaimahi o te tai toka ka whakarite i te huka kaimahi e whakakanohi tika atu ai i tōhona hapori. Me aropū atu ki kā pūkeka e hiahia ana e te pūnaha hou, tae noa atu ki kā pūkeka hauora taupori, e whaipāka tou ana ki kā kōpaka tuawhenua puta noa ana ki kā kaio katoa, ā, me te whakakaha i kā whakarātoka huka kaimahi Māori me te Pasifika.
3. Ka mahi kātahi ki te Iwi Māori ki te whakarite i tētahi mahere whakakaha huka kaimahi Māori e mārama ana, e whai wāhi hoki ana te whakawhanaketaka o kā pūkeka tautoko i kā tūraka manukura o te pūnaha hauora hou.

Mana Whakahaere: *Southern DHB/Health NZ/ MHA* e mahi kātahi ana ki te Iwi Māori ā ki te huka whaipāka puta noa i te pūnaha.

5.2 ME WHAKATINANA I KĀ TAURITEHAKA KI KĀ WHAKANŌHAKA WHAKAKUKU, KI KĀ WHAKANŌHAKA RAKAHAU

1. Whakatūria he hui kia whakakaohia i kā kaupapa rautaki, ā, whakaritea, whakaaetia hoki kā mahika kātahitaka puta noa i kā whakanōhaka whakakuku, i kā whakanōhaka rakahau, ā, i te pūnaha hauora hoki. Ko kā kaupapa rakahau ko:
 - Kā tūraka whakakuku
 - Te tautoko i te whakakuku ki te mahi tou puta noa i kā mahi kaio katoa.
 - Te whakakaha, ko te whakawhānui hoki i te huka kaimahi hauora Māori, i te huka kaimahi hauora Pasifika hoki.
 - Te rakahau, ko te arotakeka, ko te whakapiki kouka, ko te whakahaere tauwhirowhirotaka hoki.

Mana Whakahaere: *Southern DHB/Health NZ/ MHA* me kā Whare Wānaka, me kā Kuratini hoki.

Te rāraki 'fīmata ki konei'

He rāraki tūtohutaka tēnei hai mea whakakōkī i kā mahi e haere ake nei, ā, ka kauneke whakamua i kā marama 12 e whai nei:

1. Me mātua whakaahei, me tautoko te whitika mai i te 'whakaaka' ki te Iwi Māori ki te 'Mana Whakahaere' nā te Iwi Māori, puta noa i te pūnaha, ā, me tautoko i te whakatūtaka o te Pae Mana Whenua.
2. Me whakakōkiri kā kōrero āwhina mō te whakatū i kā takiwā - Āta kōrero mō, me whakaae hoki ki, kā takiwā e pīraki ana/Whakatūria he ārahitaka hauora taupori/Whakatūria kā kōtuitui takiwā/Me mātua whakaaka atu ki kā hapori, ki kā kiritaki hoki/Me hono ki kā rokoā matihiko.
3. Whakatūria te rūnaka whakahaere haumanu mō te katoa o te pūnaha.
4. Me whakakōkiri kā pūnaha manaaki tōkeke ohia
5. Me fīmata te whakakōmiti i te rarauka nā te DHB me kā PHO.
6. Me whakarite i kā whāika whakamua mō kā hohipera tuawhenua ki te toka, ā, me fīmata te pana i te ara whakamua mō *Central Lakes*.
7. Whakanui ake te whakamahi o *telehealth* ki te manaakitaka o te tūrora noho kāika.
8. Whakaritea he mahere ratoka hohipera, ratoka hapori mō te huka kaumātua.
9. Whakaritea he mahere kaimahi e whaipāka ana ki te KOWHEORI-19, ki te hakaka hou o te pūnaha hauora hoki.
10. Me mātua whakarite kia mana te reo o te Māori, kia whai wāhi hoki te reo o te kiritaki ki te tukaka hoahoa e haere ake nei
11. Whakahouhia atu te tirohaka o kā mahere kaimahi kia whakakanohi ai te huka kaimahi i tōhona hapori, me te aka atu ki kā taimahataka o nāiane i te KOWHEORI-19.
12. Whakatūria he tari whakatinana i te kaupapa, me tuku pūtea ki kā tūtohu i roto i tēnei whakamahukitaka rautaki, me tautoko hoki te whakatinana o kā mahere ko whakaaetia kētia.